

STADSHOLMEN

STORA PRYSSAN 2

Blecktornsgränd 1

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

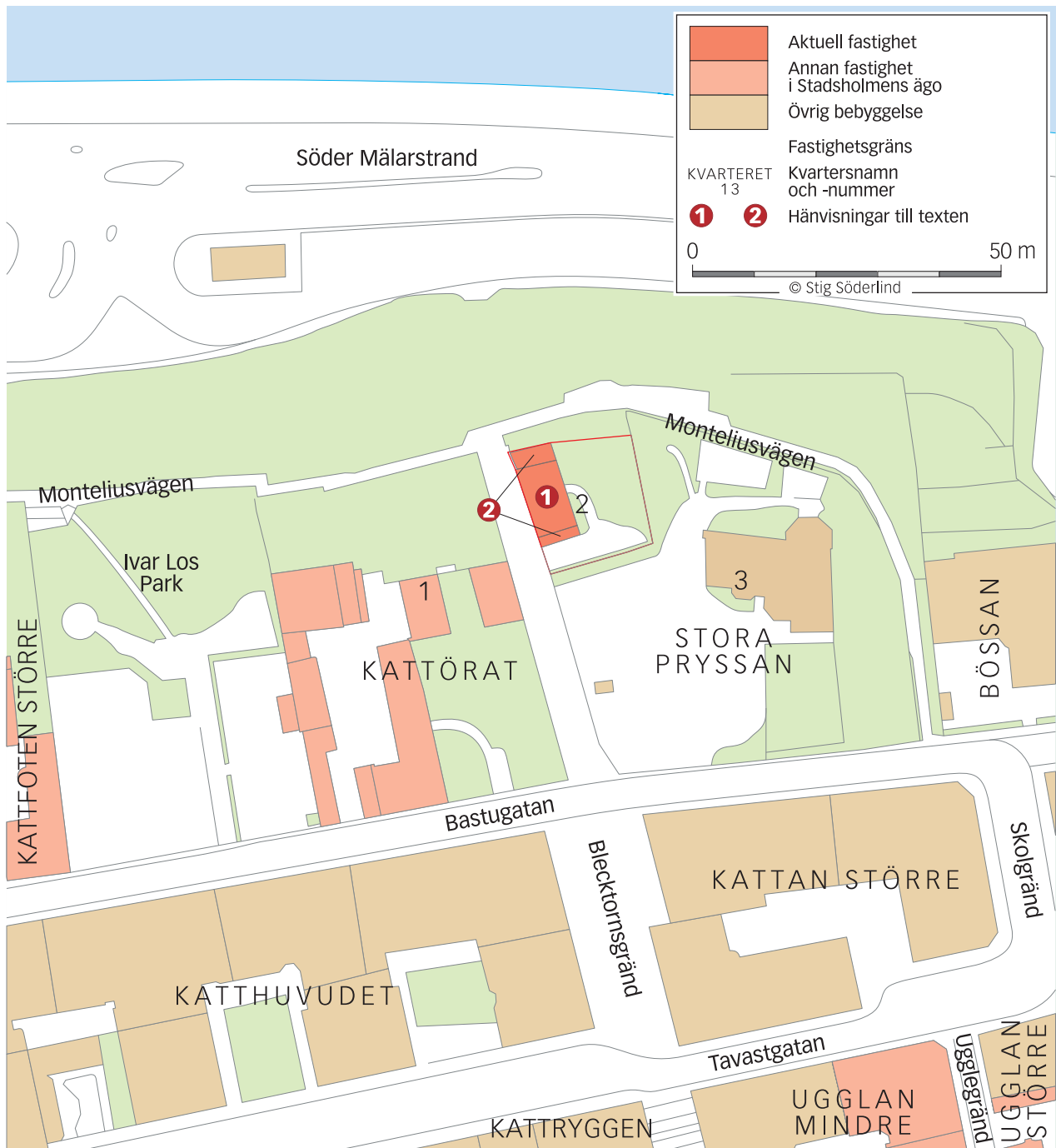
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktablad.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktablad kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktablad finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 BOSTADSHUSET

2 FÖRRÅD

STORA PRYSSAN 2 OMKRING SEKELSKIFTET 1900. SSME0300295

Stenhuset vid Blecktornsgränd uppfördes troligtvis under 1740-talet och är en av få hus som stod relativt oskadade efter Mariabranden 1759. Dess välbevarade volym, tidstypiska fasadutformning och friliggande läge har stor betydelse för stadsbilden och för förståelsen av äldre tiders byggnadsskick.

Även invändigt har byggnaden en ålderdomlig karaktär med delar bevarade från 1700-talet i form av trapphus med kalkstensgolv, kalksten- och tegelstens-trappor samt äldre bräddörrar, fyllningsdörrar och profilerade lister.

Fastigheten Stora Pryssan 2 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Stora Pryssan 2 är en del av Östra Maria-berget. De nuvarande husen på berget byggdes

huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

BOSTADSHUSET VID BLECKTORNSTRÄND. FOTO J. MALMBERG

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget.

Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Brandförsäkring 1796

Stora Pryssan 2 uppfördes troligtvis under 1740-talet och stod sannolikt ganska orörd vid den stora Maria-branden 1759. Huset äldsta karaktär och inredning är inte klarlagd men återspeglas troligtvis i stor mån i en brandförsäkring från 1796. I försäkringen beskrivs egendomen omgiven av plank med inkörsportar från Blecktornsgränden. Stenhuset hade en stor välvd källare, en bagarstuga och två förråd i dess källarvåning. Mot gården fanns en utgång samt även en uppgång

BOSTADSHUSETS ÖSTRA FASAD MED INGÅNG TILL KÄLLAREN OCH TRÄDGÅRD. FOTO J. MALMBERG

på tegelstenstrappa till bottenvåningens trapphus. Bottenvåningen kunde nås från gatan och hade ett stenlagt trapphus. På var sida låg ett rum med gipsat tak och kakelugn mot gatan och ett kök med spis och kakelugn mot gården. Till den andra våningens två rum och kök och vidare till vinden fanns en sten-trappa. Alla rum var försedda med gipsade tak och kakelugnar och på vinden fanns fyra förråd. Ytter-taket var täckt av tegel.

Vid den södra gaveln stod en mangelbod och vid den norra gaveln stod fem vedbodar av trä med trätak och stengavel mot gatan.

Förändringar under 1800-talet

Enligt brandförsäkringar står huset relativt oförändrat under den största delen av 1800-talet. Under tidigt 1800-tal ägdes egendomen av koopvardiekapten Markus Grundberg och därefter av hans arvingar.

Mellan 1830-1850-talet bodde grosshandlare Grundberg tillsammans med syster och piga i huset och 1865 står vindragaren P. Almgren som ägare. I en försäkring från 1871 tecknad av hustru G. L. Lagerqvist framkommer att den före detta bagarstugan i källaren, numer kallad kök, var inredd med spis, ugn och väggfast skåp. I övriga huset nämns för första gången tapeter, fotpaneler, bröstpaneler, brädgolv och väggfasta skåp. Yttertaket var brutet och täckt med tegel.

På gården var den äldre mangelboden riven och i trädgården stod ett lusthus.

Upprustning och renovering

År 1971 genomfördes en modernisering av fastigheten med nya ytskikt, kök och wc. I bottenvåningen inreddes en lokal med pentry och en liten lägenhet. Den andra våningen inreddes till en lägenhet med ny

LOKAL MED DJUPA OCH VÄLVDA FÖNSTERNISCHER. FOTO J. MALMBERG

entrédörr vid trapploppet vilket innebär att det äldre trapphuset ingår i lägenheten.

Vid något tillfälle under 1900-talet kompletterades den lilla lägenheten på bottenvåningen med två ateljérum på vinden. År 1996 försågs det ena av dem med ett nytt badrum. Omkring gården sattes ett nytt staket med port.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gårdsmiljö

Fastigheten omges av ett rödmålat plank med port från Blecktornsgränd. Porten är brädklädd och tillsammans med planket tillkom den 1971. Trädgården består av gräsytor, planteringar samt ordnade platser, delvis inramade av runda stenar. En grusad gång går från gårdsporten vid Blecktornsgränd till källarentrén på husets östra gavel. På tomten står höga lövträd och buskvegetation.

Bostadshuset

Exteriör

Huset är två våningar högt med källare och vind. Det är placerat med huvudfasaden mot gatan i väster och står på en murad och svartmålad sockel. Fasaderna är slätputsade i gul kulör med synliga ankarslut och en profilerad takfot. Taket är ett brutet plåttak med plåtklädda skorstenar och fönsterkupor mot öster. Fönstren är i liv med fasaden och färgade i ockragul kulör. De är små och kvadratiska med mittpost och två spröjsade, utåtgående bågar. Den nedre våningens fönster mot gatan har, till skillnad från övriga fönster, välvda överstycken och fönsterluckor. De nuvarande fönsterluckorna ersatte de äldre vid renoveringen 1971. Huvudentrén mot gatan är placerad centralt i huset, något indragen i murlivet och nås via en trappa med tre kalkstensplan. Delar av porten omges av kalksten. Pardörren är brädklädd med

URSPRUNGLIG TEGELSTENSTRAPPA TILL KÄLLAREN.
FOTO J. MALMBERG

ÄLDRE DÖRR I KÄLLAREN MED SMIDDA BANDGÅNGJÄRN, SANNOLIKT
URSPRUNGLIG. FOTO J. MALMBERG

snedställda och profilerade bräder och har ett välvt överstycke. På insidan finns äldre smidda bandgångjärn bevarade. Porten är sannolikt från 1700-talet.

Källardörren mot gården i öster är brädklädd med sentida kompletteringar. Intill dörren finns en fönsterlucka av bräder samt smidda bandgångjärn. Till den före detta bagarstugan i källaren finns en lucka i gatufasadens sockel.

På den södra och norra gaveln finns rödmålade, panelklädda förråd med enkupigt tegeltak. Det norra förrådet har en murad och gulputsad gavel mot gatan i väster.

Interiör

Invändigt präglas huset av en ålderdomlig karaktär som till delar överensstämmer med brandförsäkringen

från 1796. Senare förändringar såsom till exempel kök, badrum och ytskikt är främst från renoveringen 1971 och senare. Trapphuset har ett ursprungligt kalkstensgolv, liksom det smala välvda trapplöpet med kalkstenstrappa till den andra våningen. Vägarna och taket är putsade och till lägenheterna/ lokalerna finns halvfranska trefyllningsdörrar och fyrfyllningsdörrar med utanpåliggande fyllningar. Från trapphuset finns en nedgång till källaren på ursprunglig tegelstenstrappa. I källarvåningen finns två äldre brädpanelade dörrar med smidda bandgångjärn bevarade, sannolikt från 1700-talet. Lägenheterna präglas av husets äldre karaktär genom djupa fönsternischer och äldre halvfranska dörrar med tre fyllningar, kammarlås och profilerade foder av 1700-talstyp.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.